תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם לישא שפחה אינו יכול שכבר חציו בן חורין לישא בת חורין אינו יכול שעדיין חציו עבד יבטל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר [ו]לא תוהו בראה (אלא) לשבת יצרה [א]אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו וחזרו בית הילל להורות כבית שמאי:

מתני' [י]האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח שחט גדי יאכל שחט טלה יאכל שחט גדי וטלה יאכל מן הראשון [ג]שכח מה אמר לו רבו כיצד יעשה ישחט טלה וגדי ויאמר אם גדי אמר לי רבי גדי שלו וטלה שלי ואם טלה אמר לי רבי הטלה שלו וגדי שלי שכח רבו מה אמר לו שניהן יצאו לבית השריפה ופטורין מלעשות פסח שני:

גמ' פשיטא שחט גדי יאכל אע"ג דרגיל בטלה שחט טלה יאכל אף על גב דרגיל בגדי (א) שחט גדי וטלה יאכל מן הראשון והא תניא אין נמנין על שני פסחים כאחד מתניתין במלך ומלכה [ד]והתניא אין נמנין על שני פסחים כאחד ומעשה במלך ומלכה שאמרו לעבדיהם צאו ושחטו עלינו את הפסח ויצאו ושחטו עליהן שני פסחים באו ושאלו את המלך אמר להם לכו ושאלו את המלכה באו ושאלו [ה]מן המלכה אמרה להם לכו ושאלו את ר"ג באו ושאלו את ר"ג אמר להם [ו]מלכה ומלך דדעתן קלה עליהן יאכלו מן הראשון אנן [ה]לא נאכל לא מן הראשון ולא מן השני ושוב פעם אחת נמצאת הלטאה בבית המטבחים ובקשו לטמא כל הסעודה כולה באו ושאלו את המלך אמר להם לכו ושאלו את המלכה באו ושאלו את המלכה אמרה להם לכו ושאלו את רבן גמליאל באו ושאלו אותו אמר להם בית המטבחים רותח או צונן אמרו לו רותח אמר להם לכו והטילו עליה כוס של צונן הלכו והטילו עליה כוס של צונן וריחשה וטהר ר"ג כל הסעודה כולה נמצא מלך תלוי במלכה ונמצאת מלכה תלויה בר"ג נמצאת כל הסעודה תלויה בר"ג: שכח מה שאמר לו רבו וכו': שלי [יא]מה שקנה עבד קנה רבו אמר אביי [יב]הולך אצל רועה הרגיל רבו אצלו דניחא ליה בתקנתא דרביה ומקני ליה חד מינייהו על מנת שאין לרבו רשות בו: שכח רבו מה שאמר לו וכו': אמר אביי [יג]לא שנו אלא ששכח אחר זריקה דבעידנא דאיזריק דם הוה חזי לאכיל' אבל שכח לפני זריקה דכי איזריק דם לא הוה חזי לאכילה חייבין לעשות פסח שני איכא דמתני לה אברייתא [יד]חמשה שנתערבו עורות פסחיהן זה בזה ונמצאת יבלת באחד מהן כולן יוצאין לבית השריפה ופטורין מלעשות פסח שני אמר אביי [טו]לא שנו אלא שנתערבו לאחר זריקה דבעידנא דאיזריק דם מיהא הוה חזי לאכילה אבל נתערבו לפני זריקה חייבין לעשות פסח שני מאן דמתני אמתני' כ"ש אברייתא מאן דמתני אברייתא אבל אמתניתין לא כיון דכשירין נינהו דאי אידכר הוי חזי לאכילה קמי שמיא גליא אמר מר ופטורין מלעשות פסח שני והא איכא חד דלא נפיק משום דלא איפשר היכי ליעביד ליתי כל חד וחד פסח קא מייתי חולין לעזרה דארבעה מינייהו עבדי להו ליתי כולהו חד פסח נמצא פסח נאכל שלא למנויו האי מאי ניתי כל חד מינייהו פסחו וניתני ונימא אי דידי בעל מום האי דאייתי השתא ניהוי פסח ואי דידי תם האי דאייתי השתא ניהוי שלמים לא אפשר

משום

תקנתם את רבו. שאינו מפסיד כלום מן הראוי לו: **ואת עצמו לא תקנתם.** מה תהא עליו: **לישא שפחה אינו יכול.** דצד חירות אסור בה דכתיב (דברים כג) לא יהיה קדש לא ישב איתתא אמה: **מתני' שחט גדי יאכל.** רבו ממנו ואע"ג דרגיל בטלה דכיון דלא פריש ליה עליה סמך: **יאכל מן הראשון.** והשני ישרף: **שכח מה אמר לו רבו.** שפירש לו גדי או טלה וזה שכח: **וטלה שלי.** ובגמרא פריך מה שקנה עבד קנה רבו ומנא ליה לדידיה: **שכח רבו מה אמר לו.** וזה כבר שחט השנים: **שניהם יצאו לבית השריפה.** דלא ידיע הי דהאי והי דהאי ואין פסח נאכל אלא למנויו: **ופטורין מפסח שני.** דשחיטה וזריקה מעלייתא היא חדא להאי וחדא להאי וקמי שמיא גליא: **גמ' והתניא אין נמנין על שני פסחים כאחד.** לאכול בשעת אכילה מא' מהם שירצה דאין ברירה וכי בעי למיכל דילמא בשעת שחיטה לא הוה דעתיה עליה הלכך לא אכיל וזה שהמנה את רבו על שני פסחים ורבו סמך עליו היאך יאכל מן הראשון: **במלך ומלכה.** שתלויין על עבדיהן ואין מקפידין על סעודתן אם גדיים אם טלאים הלכך אין כאן דין ברירה דתרווייהו ניחא ליה לפיכך יאכל מן הראשון דכיון דליכא קפידא יצא בראשון ידי חובתו ואידך בכדי נשחט: ה"ג **והתניא אין נמנין על שני פסחים כאחד ומעשה במלך ומלכה** כו': **שני פסחים.** גדי וטלה: **לכו ושאלו את המלכה.** בקיאה וחכמה היתה: **שדעתן קלה.** כדאמרן שאין מקפידין אם גדי אם טלה: **אנו לא נאכל.** אם היה אחד ממנו שנשחטו עליו גדי וטלה לא יאכל לא מן הראשון ולא מן השני דכיון דקפיד לא ידיע כהי ניחא ליה: **הלטאה.** אחד משמנה שרצים המטמאין במגען וביקשו לטמא שהיו סבורין שמתה: **בית המטבחים רותח או צונן.** כלומר נמצאת ברותחין או בצונן: **וריחשה.** ופירכסה. וגבי טומאה במותם כתיב (ד): **כתקנתא דרביה** א]. שאין לו תקנה אחרת דהא לא מצי למימר גדי שלו וטלה שלמים ואם טלה אמר לי רבי טלה שלו וגדי שלמים כדמפרש לקמן (ה)(שממעט באכילתו דקא אכיל לתרווייהו באותו הלילה משום ספק פסח וחד מינייהו שלמים הוא): **לא שנו.** דנפטרו מפסח שני אלא ששכח רבו לאחר זריקת שני הדמים מה אמר לו אבל בשעת זריקה עדיין הוא זכור והיה אפשר לברר איזה של רב ואיזה של עבד דכי איזדריק דם לשם אכילה איזדריק דהא ידיעי מנויין דידיה: (ו)[**חייבין.** דכי איזדריק לא לאכילת בשר איזדריק דהא לא ידיעי מנויין דידיה]: **יבלת.** מום לפסול: **כאחד מהם.** כאחד העורות ואין ידוע מאיזה פסח היה עור זה ואותו הפסח פסול הוא: **ופטורין מפסח שני.** ולקמן פריך והא איכא חד דלא נפק: **אמר אביי לא שנו.** דפטורין: **הוי חזי.** ארבעה הכשירין לאכילה הלכך הארבעה יצאו והחמישי פטור משום דלא ידיע מנו דלייתי ולא אפשר לאיתויי חולין לעזרה כדלקמיה: **חייבין.** כולן שאין כאן כשר שלא נזרק הדם לאכילת בשר: **מאן דמתני.** להא לא שנו דאביי אמתניתין שאע"פ ששניהן כשירין אלא שאין מנויו ניכרין קאמר דאם היה הספק בשעת זריקה חייבין בפסח שני כ"ש אברייתא דספק פסול מום יש בכולן ולא נראית זריקה שלהן: **קמי שמיא גליא.** איזה בעלים של כל אחד והדם ניתן לזריקה שהרי אין כאן פסול קרבן ואע"פ שאסור לאוכלו: ה"ג **אמר מר פטורין מלעשות פסח שני כו'.** ואברייתא קאי: **קא מייתי חולין לעזרה.** הארבעה שכבר יצאו: **שלא למנויו.** שאלו שכבר יצאו אין מניינם כלום:

משום

כופין את רבו. כגון שפחה אין כופין את רבה אלא היכא דנהגו בה מנהג הפקר (ו)היינו משום דכשישחררה שמא לא תקיים כיון דלא מיחייבה וא"ת אמאי כופין וכי אומר לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו דהמשחרר עבדו עובר בעשה וי"ל מצוה רבה שאני דלא תהו בראה לשבת יצרה כדמשני (גיטין דף מא:) גבי ר"א שישחרר עבדו (ז)מצוה דרבים שאני: **והתניא** אין נמנין על שני פסחים כאחד. פירש בקונטרס דברייתא סברה דאין ברירה ולא מצי לשנויי דמתניתין קסבר דיש ברירה דאם כן הוה ליה למיתני מאיזה שירצה יאכל וא"ת ואמאי לא משני דברייתא קתני כשנמנה על ב' פסחים כא' והתם ודאי לא יאכל משניהם אבל מתניתין כשהמנוהו זה אחר זה דדעתו על הראשון וי"ל דמתני' קאמר ראשון לשחיטה אע"פ שהמנה עליו לבסוף: **במלך** ומלכה. שיש להם רוב מעדנים ולא קפדי אם גדי ואם טלה אם שמן אם כחוש: **על** מנת שאין לרבו רשות בו. ולמאן דאמר בפ"ק דקדושין (דף כג:) דקני רביה עד שיתן על מנת שיצא בו לחירות ה"נ יפרש שיתן לו שיצא בו חובת פסח: **קמי** שמיא גליא. פירוש ולא פסיל כל כך הואיל ואינו בגוף הקרבן:

האי

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"ו מהלכות עבדים הלכה ו [וטוש"ע י"ד סימן רסז סעיף פה]:
יא ב מיי' פ"ג מהלכות ק"פ הלכה א:
יב ג שם הלכה ב:
יג ד ה שם הלכה א:
ו [וטוש"ע י"ד סי' רסז סעי' כט]:
יד ז ח מיי' פ"ג מהל' ק"פ הלכה ג:
טו ט י שם הלכה ט:

רבינו חננאל

מתני' האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח כו' שחט גדי וטלה יאכל מן הראשון. ואקשינן והתניא אין נמנין על שני פסחים כאחד. ומשני אביי. מתני' במלך ומלכה, וכדתניא אין נמנין על שני פסחים כאחד ומעשה במלך ומלכה שאמרו לעבדיהם צאו ושחטו עלינו את הפסח ויצאו ושחטו עליהם שני פסחים באו ושאלו המלך כו'. אמר רשב"ג המלך והמלכה יאכלו את הראשון ואנו לא נאכל לא את הראשון ולא את השני. נמצאת משנתנו שנויה במלך ומלכה וברייתא בשאר כל אדם. וכן בלטאה שנמצאת בבית המטבחים רותח, ואמר רשב"ג הטילו עליה כוס של צונן והטילו עליה. כלומר עדיין בחיים היא וטהר רשב"ג כל [בית] המטבחים. נמצא המלך תלוי במלכה והמלכה תלויה ברשב"ג, נמצא הכל תלוי ברשב"ג. שכח מה אמר לו רבו כיצד יעשה ישחוט גדי וטלה. ואמרינן מנא ליה לעבד מה שקנה עבד קנה רבו. אמר אביי הולך אצל רועה הרגיל אצלו דניחא ליה בתקנתא דרביה ומקנה ליה על מנת שאין לרבו רשות בו. שכח רבו מה אמר לו שניהם יצאו לבית השריפה ופטור מלעשות פסח שני. אוקמה אביי למתני' כשהיה יודע אם גדי אם טלה ועכשיו שכח לאחר זריקה. (דאזדקיק) [דבעידנא דאיזריק] דם פסח ראוי לאכילה היה ונפטר בזריקה, ואכילת פסח לא מעכבא אבל אם שכח לפני זריקה חייבין לעשות פסח שני. איכא דמתני להא דאביי אברייתא חמשה שנתערבו פסחיהן ונמצא יבלת באחד מהן כולן יצאו לבית השריפה ופטורין מלעשות פסח שני. אמר אביי לא שנו אלא שנתערבו לאחר זריקה כו'. מאן דמתני לה אמתני' כי לפני זריקה חייבין. כל שכן אברייתא כי חייבין שאחד מהן פסול. מאן דמתני לה אברייתא אבל אמתני' כו'. [י]מקשינן אברייתא ופטורין כולן אם נתערבו לאחר זריקה דאמרינן איפטרו להו בזריקה. והא איכא חד שהיה פסחו בעל מום ולא יצא. ושנינן משום דלא אפשר היכי נעביד. ניתי כל חד פסח, קא מייתו ארבעה מינייהו חולין לעזרה דהא איפטרו להו בזריקה. ניתי כולהו פסח אחד, נמצא פסח נאכל שלא למנויו.

[י] ניתי כל חד וחד פסח וניתנ[י] כו'.

מסורת הש"ס

א) [כתובות מ.], ב) גיטין מא., ג) [קדושין כג:], ד) [ויקרא יא], ה) ר"ה מ"ז, ו) ס"א, ז) [כדאיתא בגיטין מא.], ח) [ועי' תוס' שבת ד. ד"ה וכי ותוס' עירובין לב: ד"ה ולא ותוס' חגיגה ב: וגיטין מא: וב"ב יג. ד"ה כופין ועי' תוס' לעיל נט. ד"ה אתין],

תורה אור השלם

ו. כי כה אמר יי בורא השמים הוא האלהים יצר הארץ ועשה הוא כוננה לא תהו בראה לשבת יצרה אני יי ואין עוד: ישעיהו מה יח

הגהות הב"ח

(א) גמ' דרגיל בגדי אלא שחט גדי וטלה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה כתקנתא דרביה וכו'. נ"ב עי' שו"ת ח"ל סי' קנ"א:

מוסף רש"י

תקנתם את רבו. שאינו חסר כלום (שם). כל תקנת רבו כאן היא אבל תקנת העבד אין כאן, אם מתקן כמשפט המתקן לא נתקן בפריה ורביה (חגיגה ב:). לישא שפחה אינו יכול. מפני צד החירות שבו וכתיב לא יהיה קדש וגו' (שם). לישא בת חורין אינו יכול. מפני צד עבדות שבו (שם). לא תהו בראה. לא ברא הקב"ה את הארץ להיות בלא יישוב, אלא לשבת יצרה (שם). יוצר הארץ לא על תוהו להיות ריקנית בלא אומה כי אם לשבת, להיות בה ישוב, יצרה (גיטין שם).